

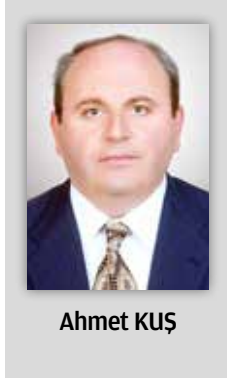

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KONYA'NIN FOTOĞRAFÇILARI İBRAHİM NURİ TONGUR

İbrahim Nuri Tongur (1879-1956) Konya fotoğraf tarihinde iz bırakan Türk fotoğrafçılardan birisidir. Onun önemi bir stüdyo fotoğrafçısı olmasına rağmen Konya'nın anıtlarını da profesyonel bir bakış açısıyla fotoğraflamasından kaynaklanmaktadır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Konya'da bulunan stüdyo fotoğrafçıları genellikle vesikalik ve hatıra fotoğrafı çekerek geçimlerini sağlamışlardır. Foto Aile tarafından hazırlanan Konya albümleri fotoğraf tarihinde ayrı bir yere sahiptir. İbrahim Nuri Tongur tarafından açılan Foto Aile aynı zamanda adından da anlaşılacağı üzere bir aile işletmesidir. İbrahim Nuri Bey stüdyoyu eşi Fatma Zehra Hanım'ın adına açmıştır. Fatma Zehra Hanım da eşi gibi fotoğraf çekmeyi, rötuş yapmayı ve fotoğraf baskısını yapabiliyordu. Dolayısıyla Fatma Zehra Hanım'ın Konya'da faaliyet gösteren ilk kadın fotoğrafçı olduğunu da söylemek mümkündür.

Mehmet Bildirici'nin Foto Aile Hakkındaki Araştırmaları

Fotoğrafçı İbrahim Nuri Tongur

Ahmet KUŞ

hakkında Mehmet Bildirici ve Prof. Dr. Haşım Karpuz'un kaleme aldığı birkaç yazı haricinde ne yazık ki pek fazla kaynak yoktur. İbrahim Nuri Tongur'un Yalova'da yaşayan oğlu Lütfü Tongur'un (1918-1998) Mehmet Bildirici'ye gönderdiği mektuplarda Konya'nın yanı sıra babasıyla ilgili bilgiler de

bulunmaktadır. 1990'lı yılların sonunda Mehmet Bildirici'nin *Yeni Meram* gazetesinin kültür sanat ilavesi *Kırkambar*'da yayımladığı yazıların sadık okuyucularından olan Lütfü Tongur özellikle onun Konya Lisesiyle ilgili yazılarını okuduktan sonra Konya Lisesindeki öğrencilik dönemlerine ait hatıralarını anlattığı birkaç mektup ve fotoğraf göndermiştir. İ. Nuri Tongur Ege Bölgesinin Yunan işgaline uğraması üzerine eşi ve dört çocuğuyla birlikte 1920 yılında Kütahya Simav'dan Konya'ya taşınmıştır. Lütfü Tongur'un çocukluk ve gençlik dönemi de Konya'da geçmiştir. Lütfü Bey bu mektuplarda hatıralarının yanı sıra babasıyla ilgili bilgiler de vermiştir. 1918 yılında Kütahya Simav'da doğan Lütfü Tongur, 5 yaşından 1938 yılında Konya Lisesini bitirene ka-

İbrahim Nuri Tongur

dar Konya'da yaşamıştır. Rehber-i Hürriyet Mektebi ve Konya Lisesini bitiren Lütfü Bey Avrupa'da Filoloji öğrenimi için yapılan imtihanları birincilikle kazanmış, ancak II. Cihan Harbinin başlaması üzerine Avrupa'ya gidememiştir. İstanbul Üniversitesi Romanoloji Bölümünde bir yıl Almanca derslerine devam etmiştir. Daha sonra Veteriner Fakültesine askerî öğrenci olarak kaydolmuştur. 1945 yılında Veteriner Fakültesinden mezun olmuştur. Kendi isteği ile 1955 yılında ordu- dan ayrılan Tongur daha sonra Ankara'da veteriner olarak çalışmış ve 1974 yılında emekli olarak Yalova'ya yerleşmiştir.

Bu mektuplaşmalardan başka Mehmet Bildirici ve Lütfü Tongur yüz yüze de görüşmüştür. Bildirici 1996 yılının Aralık ayında Lütfü Bey'i Yalova'da ziyaret etmiş ve onunla ilgili izlenimlerini de *Yeni Meram* gazetesinde yayımlamıştır. Ziyaretin gerçekleştiği dönemde Lütfü Bey astım hastasıdır ve çok kilo vermiştir. O dönemde de okuyup yazmaya devam eden Tongur Konya'da yaşadığı yıllara ait bilgileri gayet güzel hatırlamaktadır. Ağabeyi Osman Nuri Tongur, Konya Sultanisinde okumuştur. Hatta son sı-

nıftayken sultaninin liseye dönüş- mesi üzerine içlerinde Osman Nuri Bey'in de bulunduğu bazı öğrenciler şapka çıkarma eylemi yapmışlardır. Bu olaydan sonra sultaniyi terk edip Konya Öğretmen Okuluna başlamıştır. Ablası Ayşe Makbule Hanım (Emil) ise Kız Öğretmen Okulunda okumuştur.

Konya'da Faaliyet Gösteren İlk Kadın Fotoğrafçı

Mehmet Bildirici gibi Tongur ailesinin çocukları Lütfü Tongur ve Ayşe Makbule Emil (1909-1996) ile görüşen ve fotoğrafhaneye ilgili ilk elden bilgi edinen araştırmacılar- dan birisi de Konya fotoğraf tarihiyle ilgili çalışmaları bulunan Prof. Dr. Haşım Karpuz'dur. Haşım Karpuz aile bireylerine A. Sefa Odabaşı ve Avukat Suat Abanazır'ın yardımlarıyla ulaşmıştır. Haşım Bey'in Mehmet Gündoğdu'nun editörlüğünde yayımlanan *Kırkambar* kültür sanat sayfasında ve "Konya Fotoğraf Tarihi" kitabında verdiği bilgilere göre Foto Aile, müze muhafızı İbrahim Nuri Tongur tarafından eşi Fatma Zehra Hanım'ın adına 1923 yılında Alâeddin Tepesi'nin doğu eteğinde bulunan evde kurulmuştur. 1926 yılında bölgede meydan düzenlemesi yapılırken evler yıkılmış ve Tongur ailesi fotoğrafhanelerinin de bulunduğu bu evden Şemsi Çeşme Sokağı'ndaki Yıllankıranlar'ın evine taşınmıştır. Aile aynı tarihte fotoğrafhaneyi bu evde faaliyete geçirmiştir. Fotoğrafhaneye çoğunlukla Fatma Zehra Hanım ilgilenmiştir. İbrahim Bey müzede görevli olduğu için stüdyoda fotoğrafları genellikle Zehra Hanım çekmiş, rötuş ve baskılarını da o yapmıştır. Fatma Zehra Hanım okuma yazmayı ve fotoğrafçılığı eşi İbrahim Bey'den öğrenmiştir.

İbrahim Nuri Tongur 1879 yılında dünyaya gelmiştir. Babasının

Tongur Ailesi, soldan A. Makbule, İ. Nuri Bey, Osman Nuri (Şapkalı), Lütfü, F. Zehra Hanım, Hikmet (20.9.1925)

adı İsmail'dir. İbrahim Bey Edirne Darülmuallimini ve İdadiyi Mülki okullarını bitirmiştir. Mezun olduktan sonra sırasıyla Dedeoğaç, Erzurum, Muş, Simav, Uşak İdadilerinde resim, eşya bilgisi, tarih, Arapça, geometri ve tabiiye öğretmenliği yapmıştır. Muş Lisesindeki öğretmenliği sırasında gönüllü olarak orduya katılmıştır. Birliğinin Elazığ'a hareketi sırasında Murat Vadisi'nde 24 saat kar altında kalmış, şehit olduğu sanılarak şehit künyesi ailesine teslim edilmiş ve çocuklarına şehit maaşı bağlanmıştır. Ancak bir tevafuk eseri künyesinin düştüğü yerde Kızılay ekibi tarafından iki arkadaşıyla birlikte yarı donmuş olarak bulunmuş ve kurtarılmıştır. İbrahim Bey Dedeoğaç İdadisi'nde resim öğretmeniyken 1901 yılında amatör fotoğrafçılığa başlamış ve fotoğrafçılarla ahbaplık kurarak fotoğrafçılığı iler-

letmiştir. İstanbul'a gelince, menatıkı harbiye maaşı kesilene kadar, iki seneye yakın Resne fotoğrafhanesinde ücretli olarak çalışmıştır. İbrahim Bey Konya'da yaşarken 1923 yılında Konya Müzesi Muhafızlığına atanmıştır. Toplanan tarihî eserler günümüzde Alâeddin Keykubad İmam Hatip Ortaokulu olarak kullanılan binanın avlusunda bulunan Konya Müze-i Humâyûn Şubesinde sergileniyordu. 1927 yılında Mevlâna Müzesi ziyarete açılınca İ. N. Tongur müze muhafızlığının yanı sıra kütüphane ve tasnif memurluğu görevi de yapmıştır. Ayrıca Konya'daki müze ve anıtların tanıtımı için yapılan yayın çalışmalarına katılmıştır. Stüdyo çalışmalarının yanı sıra Konya ve çevresindeki tarihî eserlerin de fotoğraflarını çekmiştir. 1946 yılında emekli olan Tongur 12 Kasım 1956 tarihinde vefat etmiştir.

Sadreddin Konevi Camii ve Türbesi

İ. N. Tongur'un 12 Fotoğraftan Oluşan Konya Panoraması

Konya, Aksaray, Beyşehir ve Karaman'da çektiği tarihî eserlerden oluşan "Konya Aile Fotoğrafhanesi Katalogu ve Türk Mimari Eserleri Kılavuzu" 1935 yılında Ekekon Basımevinde basılmıştır. Katalogun ön sözünde İ. N. Tongur kitabın hazırlanış amacı hakkında şu bilgilere yer vermiştir; "Konya ve mülhakasında Selçuk, Karaman, Osmanlılara ait mimarı asarı nefisenin kartpostal ve 18x24 ebadında fotoğraflerinden 92 resmi havi kolleksiyon vücuda getirdim. Bu fotoğrafler refikam F. Zehra Tongur'un tesis ettiği Aile Fotoğrafhanesi'nde satılmakta ve bu suretle Türk asarı nefisesi her tarafta teşhir edilmektedir. Bilhassa tetkik için gelen ziyaretçiler bu fotoğraflere ait asar hakkında malumat istemekte olduklarından bu ihtiyacı temin için Konya Aile Fotoğrafhanesi Katalogu ve Türk Mimari Eserleri Kılavuzunu yazdım. Konya merkezine ait malumat esbak Konya Maarif Müdürü B. Ferit Uğur ve refikasının eseri olan Konya Rehberi'nden alınmış, Beyşehir, Karaman, Aksaray hakkındaki malumat da kitabelere istinaden yazılmıştır." Bu katalogdan başka İb-

rahim Bey 18x24 cm ebadında karton sayfalardan oluşan iki fotoğraf albümü daha hazırlamıştır. Bu iki albümde yaklaşık 300 civarında fotoğraf yer almaktadır. İbrahim Hakkı Konyalı'nın "Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi" adlı kitabında bulunan fotoğraflar da İbrahim Nuri Tongur tarafından çekilmiştir. İbrahim Hakkı Konyalı kitabı hazırlarken arazi çalışmaları sırasında İ. N. Tongur da fotoğraf çekmek için onunla birlikte çalışmalara iştirak etmiştir.

İbrahim Bey'in yaptığı diğer bir çalışma ise 12 fotoğraftan oluşan ve Alâeddin Tepesi üzerinden çektiği Konya panoramasıdır. Bu panorama da Tongur'un ileri görüşlü bir sanatçı olduğunu gösteren bir çalışmadır. Münferit olarak çoğu yerde görülen panoramadaki fotoğraflar ilk kez Haşim Karpuz'un editörlüğünü yaptığı "Fotoğraflarla Geçmişte Konya" kitabında yayımlanmıştır. Panorama, kitabın son sayfalarında katlanabilir şekilde verilmiştir. Haşim Karpuz kitabın ön sözünde Tongur'un 360 derecelik Konya panoramasını tam olarak merhum Alâeddin Yeşilgün'ün arşivinde bulduklarını ve panoramayı oğlu Orhan Yeşilgün'ün sayesinde kitaba dahil ettiklerini yazmıştır. Hatta ki-

Amber Reis Camii, Konya Lisesi ve Atatürk Anıtı

tap yayımlandıktan sonra kitabın son kısmında bulunan 6 fotoğraftan oluşan Guillaume Berggren tarafından çekilen Konya panoraması ve 12 fotoğraftan oluşan İbrahim Nuri Tongur'un Konya panoraması bazı Konyalılar tarafından kesilerek çerçeveletilip duvarlara asılmıştır. O günün sınırlı imkânlarıyla şehir merkezinde bulunan yapıları olanca güzelliğiyle fotoğraflamak çok büyük bir başarıdır. Şehrin ortasında bulunan Alâeddin Tepesi ise çoğu Konya fotoğrafının çekilmesine imkân sağlayan bir mekândır. Çünkü çoğu şehir merkezinde o yıllarda böyle yükselti bulmak pek mümkün değildir.

Mevlâna Müzesi Arşivinde Bulunan İ. N. Tongur'a Ait Cam Filmler

İbrahim Nuri Tongur'un fotoğraflarının yer aldığı eserlerden birisi de Naci Bakırcı ve Hacer Kara tarafından hazırlanan "Müzenin Saklı Hazinesi-Cam Filmlerde Konya Anıtları" fotoğraf albümüdür. Albüm Mevlâna Müzesi arşivinde bulunan cam filmlerden taranan fotoğraflardan oluşmaktadır. 1926 yılında Mevlâna Dergâhı'nın Konya Âsâr'ı Atika Müzesi olarak düzen-

lenmesinden sonra Müze Müdürü Yusuf Akyurt Konya anıtları ile müze koleksiyonundaki eserlerin fotoğraflarını çekirmiştir. 1926-1942 yılları arasında Yusuf Akyurt tarafından çektilen yaklaşık 1250 adet fotoğrafın cam filmleri müze arşivinde bulunmaktadır. Arşivde bulunan fotoğrafların birkaç yıl devam eden çalışma sonucunda bakanlıktan gönderilen ödeneklerle yaptırıldığı müzenin demirbaş defterine kaydedilmiştir. Müze arşivinde bulunan fotoğraflar Müze Müdürü Yusuf Akyurt tarafından Aile Fotoğrafhanesi'nin sahibi Fatma Zehra Tongur ile eşi İbrahim Nuri Tongur'a çektilmiştir. Bu fotoğraflar Yusuf Akyurt tarafından "Konya Asarı Atika Müzesi Muhtasar Rehberi" kitabında da kullanılmıştır. Koleksiyonda yer alan cam filmlerin bazıları 13x18 cm bazıları ise 18x24 ebadındadır. "Müzenin Saklı Hazinesi-Cam Filmlerde Konya Anıtları" albümünde bu koleksiyondan seçilen 242 adet fotoğrafa yer verilmiştir.

İbrahim Nuri Tongur'un çektiği fotoğraflar, Konya fotoğraf tarihinde bir kilometre taşıdır. Tongur'un fotoğrafları gerek kadraj gerekse pozlama açısından oldukça başarılı-

Bulgur Tekke Camii

dır. Ondan geriye kalan fotoğraflar Konya ve çevresinde bulunan tarihî eserlerin 1923-1956 yılları arasındaki hâllerini yansıtmaktadır. “Müzenin Saklı Hazinesi-Cam Filmlerde Konya Anıtları” albümü 2011 yılında Konya Müze Müdürlüğü tarafından yayımlanmıştır. Naci Bakırcı ve Hacer Kara hazırladıkları albümün ön sözünde kitapta yer alan fotoğrafların tamamının İbrahim Nuri Tongur tarafından çekildiğini yazsalar da kanaatimizce müzenin arşivinde bulunan cam filmlerin tamamı Tongur’a ait değildir. Müzedeki cam negatifleri görmemiz mümkün olmadı ama fotoğraf albümünü ayrıntılı olarak inceledikten sonra bazı fotoğrafların Tongur’a ait olmadığını tespit ettik. Fotoğraflardaki bazı unsurlardan fotoğrafların bir kısmının İ. N. Tongur tarafından çekilmediği anlaşılmaktadır. Örneğin fotoğraf albümünün 7-8-9-10. sayfalarında yer alan Alâeddin Camii fotoğraflarına bakıldığı zaman bu fotoğrafların farklı tarihlerde çekildiği kolayca anlaşılmaktadır. Yedinci sayfadaki fotoğraf İbrahim Nuri Tongur’dan yıllar önce çekilmiştir. Sekizinci sayfadaki fotoğrafta ise köşk kalıntısının üst kısmının henüz yıkılmadığı ve Eflatun Saat Kulesi’nin üst kısmı Sultanlar Türbesi’nin yan tarafında görülmektedir. Bu ayrıntılara bakarak bu fotoğrafın da Tongur’dan önce çekildiğini söy-

leyebiliriz. Yine aynı şekilde 48-49-50. sayfalarda bulunan Sahip Ata Camii’ne ait fotoğrafların da farklı tarihlerde çekildiği anlaşılmaktadır. 48 ve 49. sayfalardaki fotoğraflarda caminin taç kapısının saçağı ve minarenin külah kısmı da yoktur. Portalin arkasında bir bölümü görünen caminin son cemaat yerindeki ahşap sütunlar ve çatı örtüsü bile farklıdır. Oysa 50. sayfadaki fotoğrafta ahşap sütunlar yoktur. Albümün diğer sayfalarındaki fotoğraflar incelendiği zaman bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Muhtemelen müzenin arşivinde yer alan bu cam filmler ya müzeye başka yerden gelmiş olmalı ya da G. K. Solakyan, G. Berggren gibi fotoğrafçılar tarafından çekilmiş bu fotoğraflar İ. N. Tongur tarafından kopya edilip müzenin arşivine kazandırılmıştır. Albümdeki fotoğrafların tamamı incelendiği zaman İ. N. Tongur tarafından çekilen fotoğraflar gerek kompozisyon gerekse üslup olarak kendini bariz bir şekilde belli etmektedir. Örneğin 16-17-18-19-20-26-27-34-35-36-37-38-41-42-65-66-70-71-76-80-81. sayfalardaki fotoğrafların İ. Nuri Tongur’a ait olduğu kolayca anlaşılmaktadır.

Ayrıca 82-140-165-168-214. sayfalarda olduğu gibi bazı fotoğraflarda Konya Asar-ı Atıka Müzesi Müdürü Yusuf Akyurt anıtların fo-

toğrafi çekilirken ön kısımda poz vermiştir. Bu fotoğraflardan da anlaşıldığı gibi bu projenin çekimleri sırasında Yusuf Akyurt fotoğrafçı İbrahim Nuri Tongur'un yanında bizzat bulunmuştur. Ayrıca arşivde yer alan yapı kitabeleri de son derece net, okunaklı ve perspektifi düzgün olarak çekilmiştir. Bazı kitabelerin çok yüksekte bulunduğu göz önünde bulundurulursa bu işin ne derece zor olduğu daha iyi anlaşılır. Tahminimize göre yapıların genel görüntüleri çekildikten sonra bir merdivene çıkılarak kitabelerin harfleri boyanmış ve yine merdivenin üzerinden fotoğrafı çekilmiştir. İ. N. Tongur'un fotoğraflarında evlerin, duvarların arasında kalmış mescit, türbe, hamam gibi yapıları görmek mümkündür. İbrahim Bey döneminin imkânlarını çok iyi kullanan başarılı bir sanatçısıdır. Yapıların dışı gibi çoğu zaman iç kısımları da fotoğraflanmıştır. İ. N. Tongur şehir merkezinin yanı sıra Beyşehir, Çumra, Ilgın ve Ereğli gibi ilçelerdeki anıtların fotoğraflarını da çekmiştir. Dursunoğlu Camii (s. 26), Kapı Camii (s. 36), Piri Mehmet Paşa Camii (s. 41), Sadreddin Konevî Camii (s. 44), Bulgur Tekke Mescidi (s. 76), Hatuniye Mescidi (s. 84), Hoca Hasan Mescidi (s. 88), Karaaslan Mescidi (s. 89), İnce Minareli Medrese (s. 105), Karatay Medresesi (s. 117), Şems Mezarlığı ve Türbesi (s. 154), Konya Müze-i Humâyûn Şubesi (s. 219) İ. N. Tongur'un çektiği güzel fotoğraflardan bazılarıdır.

Ayrıca 127 ve 128. sayfalarda yer alan Kemaliye Medresesi'ne ait fotoğraflar ise medresenin o dönemdeki durumunu göstermesi açısından çok kıymetlidir.

Salt Araştırma Arşivinde Bulunan Konya Albümü

İbrahim Nuri Tongur ve eşi Fatma Zehra Hanım'ın çektiği fotoğraflar hakkında bize asıl fikir veren ve fotoğrafları olanca güzelliğiyle görmemizi sağlayan belge ise Salt Araştırma arşivinde bulunmaktadır. Fotoğraf albümü taranıp araştırmacıların faydalanması için internet ortamına da aktarılmıştır. Bu albüme Salt Araştırma arşivinin internet sayfasından ulaşmak mümkündür. Siyah ciltli albüm arşive satın alma yöntemiyle kazandırılmıştır. Albümdeki siyah beyaz fotoğraflar 18x24 cm ebadındadır ve bazı fotoğraflar hariç olmak üzere Aile Fotoğrafhanesi'nin sahipleri İbrahim Nuri Tongur ve eşi Fatma Zehra Hanım tarafından çekilmiştir. Albümün TC Konya Belediye Reislığı antetli ilk sayfasında bulunan daktilo ile yazılmış şu ifadelerden albümün Konya Belediye Reisi Şevki Ergun tarafından 1 Haziran 1938 tarihinde Sumerbank'ta mühendis olarak görev yapan

Hoca Hasan Camii

Memduh Bey'e Konya hatırası olarak hediye edildiği anlaşılmaktadır. Yazının altında Belediye Reisi Şevki Ergun'un imzası bulunmaktadır. Yüz adet fotoğraf bulunan albümde, "Müzenin Saklı Hazinesi-Cam Filmlerde Konya Anıtları" kitabında olduğu gibi daha önceki tarihlerde başka fotoğrafçılar tarafından çekilmiş fotoğraflar da yer almaktadır. Örneğin albümün sekizinci fotoğrafı olan dik formattaki İnce Minareli Medrese fotoğrafında medresenin iki şerefeli minaresi sağlamdır. Bu fotoğrafı İ. N. Tongur'un çekme ihtimali yoktur çünkü minarenin üst kısmı 1901 yılında yıkılmıştır. Yine albümün sonraki sayfalarında bulunan köşk kalıntısı ve Beyhekim Mescidi'nin mihrabının fotoğrafları İ. N. Tongur'a ait olmayan fotoğraflardır. Çünkü köşkün üst kısmı o tarihlerde yıkılmıştır, Beyhekim Mescidi'nin çini mihrabı ise 1907 yılında Almanya'ya kaçırılmıştır. Tahminimize göre albümde yer alan buna benzer fotoğraflar İ. N. Tongur tarafından daha önceki tarihlerde çekilmiş fotoğraflardan kopya edilmiştir. Zaten köşk kalıntısına ait fotoğrafın arka kısmında da "10-Konya, Alâeddin Sarayı eski şekli" yazısı bulunmaktadır. İ. N. Tongur albümdeki fotoğrafların arka kısmına daktiloyla numara ve eser adı yazmıştır. Albümdeki Şerafeddin Camii fotoğrafının arkasında ise "58-Konya Şerafeddin Camii Foto Aile" yazısı bulunmaktadır. Salt Araştırma arşivinde bulunan bu fotoğraf albümü Konya fotoğraf tarihi açısından önemli bir belgedir. Çünkü bu albüm Konya'da bulunan tarihî eserlerin ve şehir merkezinin 1930'lu yıllardaki hâlini gösterdiği için çok kıymetlidir. Daha başka arşivlerde aynı yıllarda Foto Aile tarafından hazırlanmış başka fotoğraf albümlerinin de bulunduğunu tahmin edebiliyoruz. İnşallah Salt Araştırma arşivindeki bu Konya albümü gibi diğer albümler de bir gün,

gün yüzüne çıkarılır.

İbrahim Nuri Tongur'un bu çalışmalarından başka Konya vilayet raporlarında, mahalli gazetelerde çok sayıda fotoğrafı yayımlanmıştır. İ. N. Tongur fotoğrafçılığının yanı sıra bir yazar olarak da Konya kültürüne hizmet etmiştir. Faik Soyman ile birlikte yazdığı "Konya Eski Eserler Kılavuzu" 1944 yılında Konya'da basılmıştır. Bütün bu çalışmalardan da gördüğümüz kadarıyla İbrahim Nuri Tongur Konya'daki tarihî eserlerin fotoğraflarla belgelendirilmesi gibi çok kıymetli bir hizmet yapmıştır. Fotoğraflarının bir kısmının Konyunoğlu Müze ve Kütüphanesi arşivi ve S.Ü. Selçuklu Araştırmaları Merkezi arşivinde bulunduğunu biliyoruz. İnşallah bu iki arşiv de tıpkı Salt Araştırma arşivi gibi internet ortamında araştırmacıların hizmetine açılır da böylelikle Foto Aile'den günümüze kalan Konya fotoğrafları hakkında daha etraflıca bilgiye sahip oluruz. Geçmişten günümüze Konya'nın fotoğrafçıları anlattığımız bu yazı dizisinde ilk fotoğrafçı olarak Foto Aile'nin sahipleri hakkında bilgi vermeye çalıştık. Bu yazı vesilesiyle hatırladığımız Foto Aile'nin sahipleri İbrahim Nuri Tongur ve eşi Fatma Zehra Tongur'a Cenab-ı Allah'tan rahmet diliyoruz.

KAYNAKÇA:

- BAKIRCI, Naci-KARA, Hacer, Müzenin Saklı Hazinesi Cam Filmlerde Konya Anıtları, Konya, 2011.
- BİLDİRİCİ, Mehmet, "Konya Lisesinden Anılar-Lütfü Tongur ve Eski Marşlar", Yeni Meram-Kırkambar, 29 Mart 1997.
- BİLDİRİCİ, Mehmet, "Konya Lisesinden Anılar-Lütfü Tongur'un Ardından (1918-1998)", Yeni Meram-Kırkambar, 10 Nisan 1999.
- KARPUZ, Haşim, Konya Fotoğraf Tarihi, Konya, 2008.
- KARPUZ, Haşim-Fotoğraflarla Geçmişte Konya, İstanbul, 1998.
- TONGUR, İbrahim Nuri, Konya Aile Fotoğrafhanesi Katalogu ve Türk Mimari Eserleri Kılavuzu, Konya, 1935.
- <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/109978>, 3 Kasım 2022, 17.

MENÂKIB-I VELİYYÂTI'N- NİSÂ' VE HİKÂYE-İ RÂBİ'A-İ ADEVİYYE-5

Ali IŞIK

(s. 18) Hazret-i Hasan eyider: "Yâ Râbia, yokluğu neden bulduñ?" Râbia eyider: "Kendimi Hakk'a teslim ve umûrumu aña tefvîzde buldum." Yine Hazret-i Hasan eyider: "Yâ Râbia, Mevlâ aşkına, şol ilim ve amel ki saña ihsân olunmuşdır, bir harf bana öğret." Hazret-i Râbia eyider: "Yâ Hasan, âzâd olalı iplik eğirir satarım nafakam için. Lâkin hiç iki akçeyi bir elime almadım. Korkdım ki ikisi bir yere gelür de beni tarîk-i Hak [Hak yolu] ve ilm-i İlahîden girü bırakır. Her kim ki iki akçeyi bir araya getirir, ilm-i İlahîden anı mahrûm ider." Beyt:

Sâlike olursa tevfikâñ refik

Lâ-cerem âsân olur aña tarîk

[Hak yolunun yolcusuna Allah'ın yardımı yoldaş olursa şüphesiz ona yol kolay olur.]

Hikâye * Bir gün birkaç kimse-ler eyiderler: "Yâ Râbia, niçün nikâha rağbet itmezsiñiz?" Hazret-i Râbia eyider: "Üç müşkilim var, su'âl iderim. Añın için pek gussa iderem. Eğer müşkilimi hal iderseñiz nikâha rağbet iderem. Evvelî, hâlet-i nez'ide [ölüm anında] imânımı rûhumla berâber Hakk'a teslim ider miyim? * İkinci, yevm-i Kıyâ-

met’de hisâbımı görüb berâtımı sağ elime virirler mi? Üçüncü, Sırât’ı geçüb cennete dâhil olur muyum? Yoksa tâmûya [cehenneme] düşer miyim?” diyince (s. 19) ol erenler eyitdiler: “Bunları Mevlâ bilür.” Hazret-i Râbia eyitdi: “İmdi ol kişi ki böyle gamda ola, aña gelinlik sürûri [neşesi] nasıl olur?” Beyt:

İçerler zehri yâr dilinden

Yimezler sükkeri ağyâr elinden

[Yâr elinden zehri içerler (de) düşman elinden şekeri yemezler.]

Hikâye * Büyüklerden birisi Hazret-i Râbia’ya su’âl eyider: “Yâ Râbia, kanden [Nereden] gelüb kande gidersin?” “Bâkî cihândan gelüb bâkî cihâna giderim.” didi. “Bu dünyâda neylersin?” Veliyye eyider: “Fânî oldığımı bildiğimden ötüri perîşân ve peşimân gezüb Hakk’ı taleb eylerim.” Beyt:

Mahveyle gönülden eser-i nakş-ı

sivâyı

*Gayrileri bî-nâm ve nişân eyle
Îlâhî*

[İlahi, gönle nakşolmuş senden gayrısının izlerini yok edip senden gayrılarını isimsiz ve nişansız eyle!]

Hikâye * Bir gün bir zât dir ki: * “Yâ Râbia, Hakk’ı sevüb şeytânı düşmân tutar mısın?” * Hazret-i Râbia eyider: “Hakk’ı severim, velâkin şeytânı düşmân tutamam. Zirâ mahabbet-i Îlâhî gönülime dolmuşdur. Şeytanın düşmânlığına yer yoktur.” Beyt:

Yüri düşmândan gönülini kaldır

Dostı talebe ne hâcet vardır

[Gönündeki düşmandan kurtul, yürü! (Gayrı) dostu istemeye ne gerek vardır?]

Hikâye * Bir gün Hazret-i Râbia olan ol seyyide-i nisâ [kadınların efendisi] ağlar (s. 20) idi. Didiler: “Yâ veliyye niçün ağlarsın? Rabbiñle ünsiyet [yakınlık] tutmuşsın.” Hazret-i Râbia eyider: “Ayrılıktan korkaram. Belki ölüm vaktinde sen baña gerekmezsin yâ Râbia deyu Rabbim ta’âlâ hazretleri hitâb iderse ben nasıl öldüm; eyvah, eyvah!” deyu ağlardı. Beyt:

Aşkı âsân sanma ey dil aşkta burhân gerek

İbtidâ aşka kadem bastıkda terk-i cân gerek

[Ey gönül, aşkı kolay sanma, aşkta delil gerektir; öncelikle aşka ayak bastığında candan geçmek gerekir.]

Hikâye * Ol âşıkaya su’âl eyledi ki: “Hak teâlâ kulından nice râzî olur?” Hazret-i Râbia eyider: “Rabbinin ihsânına şükür, belâsına sabır, Hak’dan her ne gelirse râzî olub hayrı ve şerri Hak’dan bilmek ile olur.” Beyt:

Anı buluram sanma gûşîş [çalışma, çaba] ü taleble

Belki anı bulursün hürmet ü edeble

[Onu (Hakk'ı), istek ve çaba ile bulurum sanma; onu belki hürmet ve edeple bulabilirsin.]

Hikâye * Su'âl eylediler: “Yâ Râbia, günâhı ne şey giderir?” Buyurdılar: “Tevbe ve peşimânlık...” * Dildiler ki: “Tevbe nice olur?” Hazret-i Râbia eyider: “Tevbe oldur ki bir kimse her ne günâh için tevbe iderse bir dahî ol günâhı işlemeye ve hâtırına geldikçe peşimân olub ağlaya.” Ve dâ'imâ kendisi eyiderdi: “İlâhî, izzetiñ hakkı ve habibiñ hürmeti için beni saña muhlis kul eyle. İlâhî, cehennem korkusile (s. 21) cennet ümîdiyle ibâdet itdirme. Ancak zât-ı pâkiñ için ibâdet ideyim. Didârını baña nasîb eyle. Eğer didârını göstermez iseñ sen azîmuş-şân'a senden şikâyet ve fer-yâd iderem ki dost dostı bu günde böyle mi ider?” * Pes hâtîfden âvâz geldi kim: “Yâ Râbia, 'Lâ tezunnî

binâ zanne's-sû'i' ya'nî sû'izân itm! Yâ Râbia, yâ veliyye, sen benim civâr-ı rahmetimde olub hicâbsız [perdesiz] didârımı [yüzümü] görseñ gerekdir.” Beyt:

Cânib-i ma'şûkdan olmazsa mahabbet âşîka

Sa'y-i âşîk âşîkı mahbûba îsâl eylemez

[Âşîka sevgi maşuk tarafından olmazsa âşîğın çabası onu sevgilisine ulaştırmaz.]

Beyt:

Ger dilerseñ dilde dildârıñla bulmak vuslatı

Nefsine bigâne ol bul âşinâ-yı hayreti

[Eğer gönlünde sevgilinle kavuşmak istersen nefsine kayıtsız ol, (sevgilinle) yakınlaş.]

Beyt:

Aşkı bul aşkıla ol aşkıla dol

Her şeyiñ vardır bedeli bulmadılar aşka bedel

Hikâye * Hazret-i Râbia bir kimseyi görür başın yemeni ile bağlamış. “Niçün başın bağladın?” Ol kimse eyder: “Yâ Veliyye, (s. 22) başım ağrır.” Râbia eyider: “Kaç yaşındasın?” Eyider: “Otuz yaşındayım.” Hazret-i Râbia eyider: “Otuz senedir sağ idiñ, erkân-ı Hakk’a başın bağlamadın da birkaç gün baş ağrısına ne acep şikâyet idüb başın bağlarsın!” Beyt:

Böyle dâ'im firkatile âh u zârî çekmeden

Taş çekmek ehven idi hicr-i yâri çekmeden

[Böyle devamlı ayrılık acısıyla ağlayıp inlemekten, sevgiliden ayrı kalmaktan taş çekmek daha hafifti.]

Hikâye * Bir gün bir kimse Hazret-i Râbia'ya bir çanak aş getirdi. Meğer çok zamân olmuş idi, aş yememiş idi. Hazret-i Râbia ta'âmı

odaya bırakub kandil yakmağa meşgûl iken ta'âmı kedi yer. Taşra vardı kim su getirüb iftâr ide. Gelir, görür mum sönmüş. Bardak karañlıkda ayağına dokunub kırılarak suyu dökülüb nâcâr kalınca Hazret-i Râbia artık âh idüb saña senden şikâyet itmezem yâ Rab, hamdolsun dirken hâtifden bir nidâ geldi: “Yâ Râbia, eğer dilerseñ dünyânın malını saña vireyim. İllâ dünyâ mahabbetile benim sevgim bir yere sığmaz.” Hazret-i Râbia ki Hak dostu çünki bu hitâbı işitti, artık dünyâdan külliyyen ferâgat eyledi. Otuz sene müddet içinde ol derece eyledi ki namâzda (s. 23) kâimen [ayakta] durmaktan ayakları şişdiğinden dâ'im zârî zârî inlerdi. Didiler ki: “Ey veliyye, hastalığın nedir?” Ol güzel hâtûn eyider: “Benim zâhirimde bir hastalığım yokdur. İllâ bätinimün bir derdim vardır ki hiç tabibler aña çâre bilmezler. Yine

dermânı dost visâlidir.” Beyt:

*Yâremi bildim yârimden imiş
Anda devâ-yı Lokmân'a geldim*

Hikâye * Hazret-i Râbia hasta oldu. Erenlerden Abdülvâhid [?] ve Süfyân-ı Sevri hâtırın sormağa geldiler. “Yâ Râbia, keyifsizliğin nedendir?” Eyder: “Nazartü'l-cennete edebenî Rabbî.” Ya'nî cennete nazar itdim. Rabbim beni terbiye ediyor. Hazret-i Süfyân eyitdi: “Yâ Râbia, cânın bir şey isterse getirelim.” Ol veliyye eyider: “Yâ Süfyân, sen bir âlim kişisiñ, câhil gibi söylersin. On iki senedir cânım hurmâ ister olduğu hâlde, yerim Basra şehridir, dopdolu hurmâdır, dahî yemedim. Ben kulam, kuluñ nefsi arzusile münâsebeti olur mı?” Bu sözde iken Mâlik bin Dînâr⁽¹⁾ hazretleri dahî geldi, gördü kim Hazret-i Râbia bir eski hasır üzerinde yatır (s. 24) ve bir kerpiç parçasını yasdık itmiş ve bir bardaklık yanında durur. Mâlik bin Dînâr hazretleri ağladı. “Yâ Rabbi, dostlarımı böyle mi idersin?” didi kim: “Yâ veliyye, benim zengin dostlarım vardır, anlardan yasdık ve döşek getüreyim, müsâ'ade eyle.” deyince o güzel hâtûn: “Yaradanım benim hâlimi bilür ve görür ve kâdirdir, her şey'i virir. Lâkin böyle murâd ediyor. Rabbimiñ murâdına razıyam, gayra şikâyet itmezem Yâ Mâlik! Ebsem ol, Hâlik ile kuluñ arasına girme.” deyince “Sen nasıl ister isen biz dahî öyle dileriz.” didi. Ol zamân yanlarında bir zât var idi, didi kim: “Yâ Râbia, bu teslimiyetle beraber bu kadar ârifelenürsün. Ammâ hâtûnlardan hiç peygamber gelmedi ve cümle fazilet erlere virildi.” Hazret-i Râbia eyder: “Sohbetiñ doğrudur. Lâkin tañrılık da'vâsın idenler hiç hâtûn-

lardan olmadı. Hep erkeklerden geldi.” “Sadakti [Doğru söyledin], yâ Râbia.” didiler. Beyt:

Bir yaña âlâm-i hicrân bir yaña teşviş-i vasıl

Hangi birin söyleyem derd-i mahabbet bir değil

Bir yanda ayrılık kederleri, bir yanda kavuşma galesi; aşk derdi bir değil, hangi birini söyleyeyim.]

Hikâye * Basra ulularından bir kimse Hazret-i Râbia'nın huzûruna gelüb dünyâyı pek çok zemm eyledi [yerdi]. Hazret-i Râbia buyurdu ki: (s. 25) “Siz dünyâyı çok seviyorsunuz. Eğer sevmeseñiz bu kadar zikir itmezdiñiz.” Nitekim Seyyidü's-sâdât Efendimiz hazretleri buyurur: “Men ehabbe şey'en eksera zikrahû. Her kim bir şey'i sever ise ol şey'i çok zikir eyler.” didi. Beyt:

Saña bir söz diyeyim diñler isen dür olmaz

(1) Mâlik bin Dînâr (ö. 748'den önce): Tasavvufun oluşmasına katkıda bulunan zâhidlerden biridir (bk. Demirci 2003).

Her kim mağrûr ola elbette o mansûr olmaz

[Sana bir söz söyleyeyim, dinlersen uzak olmaz; her kim mağrur olursa ona yardım olmaz.]

Hikâye * Bir gün akşam üzeri bir kimse Hazret-i Râbia'ya gelüb niyâz ider ki: "Benim için bir yemek pişir." Hazret-i Râbia çömleğe bir pâre et koyub bir bucakda bıraktı. Hiç âteş filan yakmadı. Ol kimse ile söze başlayub ma'rifetullah'a [Allah'ı bilme] daldı. Akşam oldu, namâzlarını kıldılar. Çömleği ortaya getürdi. Daha kaynardı. Çünkü yemeği kotardı, dürlü bir lezîz ta'âm olmuşdu. Önimize kodu. Berâber ekl eyledik [yedik]. Müddet-i ömrimde öyle lezzetli ta'âm yemedim. Didim ki: "Yâ Râbia, bunu âteşe komadıñ, bu nasıl pişdi?" Hazret-i Râbia eyider: "Her kim Rabbisine kulluk iderse her şeyi böyle âsân olur." Beyt:

Açmaz yüzünü âşika ma'şûkı beher an

Kul kullıkda devâm terk-i günâh eylemeyince

[Kul kullukta devamlı günahları terk eylemeyince maşuk hiçbir zaman yüzünü âşığına açmaz.]

Hikâye * Bir gün Hazret-i Süfyân, Hazret-i Râbia'nın hânesine vardı. (s. 26) gördi ki namâz kılar. Ol dahî namâza durur. Akşama kadar namâz kıldılar. Namâzdan fâriğ oldukda Hazret-i Süfyân eyider: "Yâ Râbia, şükr idelim; Mevlâ bize tevfikını ihsân buyurdu da böyle namâz ile geçdi günümüz." Hazret-i Râbia eyider: "Şükrimiz tevfikına ol olsun ki birer gün oruç tutalım." Beyt:

Gelir zevk u safâ dostuñ cevri ü cefâsından

Muhibb-i sâdıki yeğdir kişiniñ akrabâsından

[Dostun eziyet ve incitmesinden zevk ve safa gelir; kişinin sadık seveni akrabasından yeğdir.]

Çünkü Râbia hazretlerine ecel irişdi. Biraz hasta idi. Başı ucında birkaç kimse erenlerden otururlardı. Hazret-i Râbia onlara eyider: "Lütfediñiz biraz dışarı çıkınız. Rabbimden emr gelür." deyince cümlesi taşra çıkdılar. Bir âvâz işitdiler ki "Yâ eyyetühe'n-nefsü'l-mutma'inneher ırcı'î ilâ rabbiki râdıyeten mardıyyeh fedhulî fî ibâdî vedhulî cennetî."⁽²⁾ Bir zamân geçdi, ses çıkmadı. Bir de içerü girüb gördiler ki cân-ı şerifiñ Hakk'a teslim eylemiş. "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râci'ün."⁽³⁾ * (Va'de-i vasl eyledi çün-kim bize cânânımız) (Ey ecel bir dem tevakkuf eyleme [bekleme, durma] al cânânımız) Erenler-

(2) Fecr Suresi, 27-30. ayetler: "Ey imanın huzuruna kavuşmuş insan, sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak rabbine dön. Böylece has kullarımın arasına sen de katıl, cennetime gir!"

(3) Bakara Suresi, 156. ayet: "Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aitiz ve şüphesiz O'na dööneceğiz derler."

den bir kimse ma'nâsında görüb su'âl eyledi: "Yâ Râbia, senden su'âl soruldu mı?" (s. 27) Hazret-i Râbia eyder: "Münkereyn [sorgucu melekler] hazretleri geldiler, "Men Rabbuke? [Rabbin kim?]" Ben didim ki: "Rabbimden soruñ." didim. "Ey Rabbim, şimdiye kadar ben seni bil[me]dimse şimden-soñra nasıl bilirim? Sen azîmü'ş-şân dahî bilir iken baña ferîştehler [melekler] gönderirsñ." didim. Cenâb-ı Mevlâ çok hâtırım hoş eyledi, didi. * Rahmetullahi aleyhâ rahmeten vâsi'aten [Allah bol bol rahmet eylesin.].

Câvidiñ yokdur İlähi ilm ü ameli hiçbir hüneri

İllâ sever seni seveni hem rızâñı isteyeniyeni

[İlahi, Emine Cavide'nin ilmi, ameli ve hiçbir marifeti yoktur; fakat hem seni seveni hem de rızanı isteyeniyeni sever.]

Hazret-i Râbia'nın makâmında bulunan veliyyelerden birkaçınıñ dahî zikri geçse gerekdir. Biri dahî:

Lübâbetü'l-Müte'abbide

Kaddesallâhu Aleyhâ Sırruhâ

Beytü'l-Makdis [Mescid-i Aksa] ehlerinden idi. Bir gün buyurmuş ki: "Ben Hak ta'âlâdan şerm eylerem [utanırım] ki beni gayra meşgûl göre." * Bir kimse aña eyitdi: "Hacca gideceğim, ne du'â ideyim?" Hazret-i Lübâbe buyurmuş ki: "Hak Ta'âlâdan anı iste ki senden hoşnûd ola ve hoşnûd olduğı kimseler ile görüşdire." * Biri dahî:

Meryemü'l-Basriyye

Basra ehlerinden idi. Hazret-i Râbia'nın zamânında ve anıñ ile (s. 28) sohbet itmiş ve aña hıdmet itmiş ve Hazret-i Râbia'dan soñra

Kaddesallâhu Sırruhâ

Hazret-i Râbia-ı Adeviyye'niñ akrânındandır ve anıñ ile çok sohbet itmiş. Kırk yıl başın semâvâta kaldıramadı. Pek çok zamân hergiz gündüz ta'âm yimedi. Gıce hâba varmadı.

Akîdetü'l-Âbide Kaddesallâhu Sırruhâ

Basra ehlinden idi. Hazret-i Râbia ile sohbet eylemiş idi. (s. 29) Şol kadar ağladı ki mübârek gözleri a'mâ oldu. * Bir kimse aña didi ki: "Ne müşkildir gözsizlik!" * Hazret-i Akîdetü'l-Âbide buyurdu ki: "Hak ta'âlâ hazretlerinin emr-i şerîfindeki murâd-ı İlâhiyyesini fehm itmeyüb a'mâ olmak dahâ gücdür."

Şa'vâne Kaddesallâhu Sırruhâ

Sünnî Fâris [İran] ehlinden idi. Hoş âvaz ve hoş nâgmelerle va'az eyler ve güzel nutuklar okurdu. Âbid ve zâhidler ve gönül ehilleri anıñ meclisine hâzır olurlardı. Hazret-i Şa'vâne gâyet havf [korku] ehli, ağlayıcı ve ağladıcı âlime ve veliyyelerden idi. Aña dirler idi ki: "Yâ Şa'vâne, korkarız çok ağladığından gözleriñ a'mâ olacak." * Hazret-i Şa'vâne buyurdu ki: * "Bir göz ki mahbûbuñ likâsından [yüzünden] ya'nî cemâl-i yârden mahrûm ola ve âniñ didârına müştâk ola ağlamamak iyi değıldir." Rivâyet iderler ki: * Aşk yüzünden ol-kadar gussa aña galebe eyledi ki ibâdetden kaldı. Hâbda iken bir kimse aña bu beyti söyledi. Beyt:

*Kıl meded nevha gele göz yaşına **
*Ki ehl-i hüznüñ şifâ olur âhı **
*Arayub eyle cehd ü savm u salât **
*Budur tâ'at ehliniñ râhı **

[Medet kıl, göz yaşına feryat gele ki keder sahiplerinin âhı şifa olur. Arayıp oruç ve namaza gayret eyle; ibadet ehlinin yolu budur.]

Bundan sonra yine ibâdet ve tâ'ata başladı. *

(Devamı var)

bir müddet dahâ yaşamış ve mahabbet sözleriñ söyler ve mahabbet sohbetiñ işitse bihûd olurdu [kendinden geçerdi]. *

Hazret-i Meryem buyurmuş ki: "Hergiz [hiçbir zaman, asla] rızık içün gam yemedim ve rızık talebinde zahmet çekmedim. Tâ-kim bu âyet-i kerîmeyi istimâ' itdikten sonra: "Ve fi's-semâ'i rızıkukum vemâ tû'adûn."⁽⁴⁾ Rivâyet iderler ki bir gün bir meclisde mahabbet sohbeti olur iken Hazret-i Meryemü'l-Basriyye hâzır idi. Bihûd olup Allah, deyub cân-ı şerîfiñ Hakk'a teslîm eyledi. Rahmetullâhi aleyhâ. Beyt:

Öyle bir âh eyledim ki âh elimden âh ider

Yakdı âhum âhımı âhum elimden âh ider

Biri dahî: **Reyhâne-i Vâlihe**

(4) Zariyat Suresi, 22. ayet: "Gökte rızıkınız ve size vaat olunan şeyler vardır".